

Recensies

Olaf van Nimwegen, *Te vuur en te zwaard. De militaire ontwikkeling van Europa, 1315-1914*. (Amsterdam: Prometheus Bert Bakker, 2015) 392 p. ISBN 978-90-351-4210-7.

De militair-historicus Olaf van Nimwegen is één van de weinige specialisten in Nederland op het gebied van de vroegmoderne oorlogvoering. In zijn Utrechtse proefschrift uit 1995 onderzocht hij de logistieke ondersteuning van het Nederlandse leger tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701-1712) en in 2002 en 2006 publiceerde hij wetenschappelijke studies over dat leger vanaf de Opstand tot aan de grote omkering van de bondgenootschappen in Europa van 1756. Kenmerk van Van Nimwegen's werk is de solide basis in de literatuur en het omvangrijke zowel als inventieve, originele archiefonderzoek. Zijn *Te vuur en te zwaard* maakt deze kennis nu voor een breder publiek in één band toegankelijk, aangevuld met de militaire geschiedenis van Europa tot de Frans-Duitse Oorlog van 1870-1871. Het jaartal 1914 in de titel lijkt eerder te zijn ingegeven door de wens aan te sluiten bij de belangstelling voor de herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog; over dat conflict namelijk meldt Van Nimwegen op de laatste pagina slechts dat de stand van de oorlogvoering in 1871 de kiem legde 'voor het drama van 1914-1918'. En nu we het toch over de ondertitel hebben: de militaire ontwikkelingen beperken zich tot die in de landoorlogvoering, de oorlogsvloot komt niet aan bod evenmin als de oorlogen waarmee de Europese mogendheden hun koloniale rijken en handelsnetwerken in de rest van de wereld vestigden. Dat laatste is wel jammer omdat, zoals Van Nimwegen in de inleiding terecht constateert, de Europese dominantie over de wereld aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog nu juist was gebaseerd op de militaire kracht (zowel op zee als op land), die de oude wereld in de voorafgaande eeuwen had verworven. Daar staat tegenover dat Van Nimwegen twee boeken voor de prijs van één biedt. De Europese ontwikkelingen in de oorlogvoering illustreert hij tot aan de Napoleontische periode met uitvoerige paragrafen over Nederland. En dat is functioneel omdat het Staatse leger, zoals het leger van de Republiek heette, vanaf het einde van de zestiende eeuw een toonaangevende rol speelde in de veranderingen in de oorlogvoering en de reputatie genoot één van de betrouwbaarste legers van het continent te zijn.

De hoofdtitel, *Te vuur en te zwaard*, is helemaal op zijn plaats. Van Nimwegen biedt *hard core* militaire geschiedenis, aan de hand van belegeringen, veldslagen, tactieken, bewapening, legerorganisatie, het opleiden en trainen van soldaten en

officieren, de logistiek en de medische verzorging. Hier spreidt Van Nimwegen zijn diepe kennis van de vroegmoderne oorlogvoering tentoon, tot in de huiveringwekkende details. Wie bijvoorbeeld zou willen weten welke verwoestingen een musketkogel of kanonskogel in het menselijk lichaam aanricht en wat er voor een chirurgijn dan nog te redden valt, kan bij hem terecht.

Het boek opent met de slag bij Morgarten op 15 november 1315, toen een paar duizend Zwitserse boeren, jagers en herders het leger van hertog Leopold I van Habsburg versloegen. Dit gevecht markeert de overgang van ridderlegers, naar legers op basis van infanterie, het wapen dat, in de wat meer romantische voorstelling van oorlog, nog steeds de bijnaam 'koningin van het slagveld' draagt. Vervolgens behandelt hij de veranderingen in de oorlogvoering als gevolg van de introductie van vuurwapens, de musket, het pistool en het kanon. Een hoofdstuk over de uitwerking van de Verlichting op het denken over legers en oorlog leidt de geschiedenis in van de oorlogen van de Franse Revolutie en Napoleon Bonaparte. Het boek sluit af met de incorporatie van de opbrengsten van de Industriële Revolutie in de oorlogvoering, zoals die zichtbaar was in de oorlogen van het duo Von Moltke en Bismarck tegen Denemarken (1864), Oostenrijk (1866) en Frankrijk. Na die laatste oorlog stond Frankrijk zijn positie van leidende militaire mogendheid af aan het zojuist gestichte Duitse Keizerrijk.

De sociaaleconomische aspecten van de oorlogvoering ontbreken grotendeels. We lezen weinig over het beslag dat legers en oorlogen legden op het overheidsbudget, of over hun maatschappelijke kosten in de vorm van aangerichte verwoestingen en schade, dan wel opbrengsten zoals het tot bloei komen van de vaderlandse of Europese wapenindustrie, noch over de demografische gevolgen van oorlogvoering of de gevolgen van de stadsomwallingen voor de ontwikkeling van de plaatselijke economie. Van Nimwegen realiseert zich het verband tussen economie en oorlogvoering wel, maar keert het probleem liever om. Als hij veranderingen in de financiering van legers en de betaling van soldaten aan de orde stelt, is dat om uit te leggen dat legers daardoor effectiever, want beter gedisciplineerd werden. En als hij het krapper worden van de arbeidsmarkt in de tweede helft van de achttiende eeuw behandelt, verklaart dat waarom overheden de werving op een andere manier moesten aanpakken. En zo blijft de schoenmaker bij zijn leest, die van militair-historicus.

Het boek is geschreven in een prettige, solide stijl en sluit af met een notenapparaat, een beredeneerde bibliografie en twee naamregisters.

Herman Amersfoort
Universiteit van Amsterdam.